

پیامدهای

طبیعی و منطقی کلاس

رویکردی انسانی به مدیریت رفتار در کلاس درس

■ دکتر حسین سلیمی بجستانی / استادیار دانشگاه علامه طباطبایی
■ فریبا سهیلی / کارشناس ارشد مشاوره

اشاره

سارا برای چندمین بار فراموش کرده بود وسایل نقاشی خود را به کلاس بیاورد. معلم نیز به او گفت که چون وسایل لازم برای شرکت در کار گروهی را ندارد اجازه شرکت در این فعالیت را هم ندارد. سارا نقاشی کردن روی دیوار با هم‌کلاسی‌هایش را دوست داشت و به همین دلیل ناراحت شد. در جلسه بعدی سارا وسایلش را با خود به همراه آورده بود؛ چون پیامد منطقی اهمال کاری‌اش را درک کرده بود...

کلیدواژه‌ها: پیامد رفتار، مدیریت کلاس، بازخورد رفتار

مقدمه

معلمان در مدیریت بر رفتار دانش‌آموزان معمولاً از روش‌های مختلفی استفاده می‌کنند. یکی از این روش‌ها، در واکنش به بد رفتاری دانش‌آموزان، استفاده از پیامدهای طبیعی^۱ و منطقی رفتار است. پیامدهای

طبیعی به معنای جریان طبیعی وقایع است که در آن شخص با آثار غیرمنتظره رفتارش روبه‌رو می‌شود. پیامدهای منطقی^۲ توسط معلم یا افراد بزرگسال طراحی می‌شود و پس از در میان گذاشتن با دانش‌آموز به مرحله اجرا درمی‌آید.

روش استفاده از پیامدهای طبیعی و منطقی رفتار، یکی از شیوه‌های مدیریت کلاس درس است که بنیان‌گذار آن **رودلف درایکورس** (۱۹۶۸) است. اساس بسیاری از مفاهیم پیامدهای منطقی بر کارهای اولیه روان‌پزشک اتریشی، **آلفرد آدلر** (۱۹۵۸)، استوار است. پیروان رویکرد آدلری همواره به پرورش کودکان به شیوه دموکراتیک و پیشگیری از مشکلات روانی اهمیت داده‌اند. **رودلف درایکورس** در تلاش برای درک رفتار کودکان، براساس فرضیه آدلر که می‌گوید: «رفتار هدفمند است و همه مردم و از جمله کودکان برای تعلق داشتن تلاش می‌کنند. چهار هدف بد رفتاری کودکان را شناسایی کرد. کودکان موجوداتی اجتماعی هستند؛ بنابراین قوی‌ترین انگیزه آن‌ها میل به تعلق اجتماعی است. درایکورس اظهار داشت که هر کاری که کودک انجام می‌دهد به منظور یافتن جایگاه و داشتن احساس تعلق در خانواده است. زمانی که کودک آنچه را که در موقعیت‌های

گونگون لازم است، انجام دهد و از طریق مشارکت سازنده و مفید به احساس تعلق دست یابد، دیگر بد رفتاری نخواهد کرد. مطابق نظرات درایکورس، بد رفتاری تنها زمانی ایجاد می‌شود که کودک ناامید و دلسرد شود و احساس تعلق به گروه اجتماعی نداشته باشد. چهار هدف اشتباه کودک شامل: توجه‌طلبی^۳، قدرت‌طلبی^۴، انتقام‌جویی^۵ و ابراز بی‌کفایتی^۶ است. صرف نظر از اینکه کودک دلسرد کدامیک از این چهار هدف را اتخاذ می‌کند، خودش فکر می‌کند که روش او مؤثرترین راه برای پیدا کردن جایگاه در گروه خانواده است. (جانسن، ۲۰۰۶)

معلم‌ها معمولاً دلیل و علت بد رفتاری کودک را زیر سؤال می‌برند. آن‌ها از این متعجب‌اند که «چه چیزی باعث می‌شود او این‌گونه رفتار کند». آن‌ها ممکن است بد رفتاری را به احساس حقارت، کودنی، تنبلی، کمبود انگیزه یا اراده، فقدان تربیت مناسب و... نسبت دهند، که همه این‌ها حدسیاتی بدون اساس واقعی هستند. درایکورس معتقد بود زمانی که نیاز دانش‌آموز به تأیید و اعتبار اجتماعی برآورده نشود نخست رفتارهای جلب توجه را از خود نشان می‌دهد. اگر چنین رفتارهایی او را به تأیید و تعلق لازم نرساند، دانش‌آموز وارد جنگ قدرت با معلم می‌شود. اگر چنین جنگی منجر به تأمین نیاز او به تعلق و اعتبار اجتماعی نشود،

یکی از روش‌های سودمند، درک علل بدرفتاری کودک و واکنش متناسب با نوع بدرفتاری به آن است

معلم و استفاده از پیامدهای طبیعی و منطقی در کلاس درس

پیامدهای طبیعی معمولاً بدون دخالت معلم اتفاق می‌افتند؛ به‌عنوان مثال، دانش‌آموزانی که برای امتحان درس نمی‌خوانند اغلب نمرات پایینی می‌گیرند، این پیامدها به‌طور طبیعی رخ می‌دهند. نیازی نیست که معلمان کودکان را با پیامدهای طبیعی رفتارشان تهدید کنند، در مقابل آن پیامدهای منطقی، ساختگی هستند و برای اثرگذاری بر رفتار دانش‌آموزان به‌کار می‌رود و دارای ارتباط منطقی با عمل است. به‌عنوان مثال، دانش‌آموزی که چیزی را می‌شکند، از او انتظار می‌رود که تاوان آن را بدهد. پیامدهای منطقی به شیوه‌ای خوشایند و یاورانه نه با عصبانیت و اجبار به دانش‌آموزان داده می‌شود. برای تأثیرگذاری بیشتر، معلمان باید پیامدهای منطقی را به‌طور مستمر به‌کار برند. (درایکورس و گری، ۱۹۹۰)

۱. پیامدها باید با رفتار بد ارتباط داشته باشند. در مثال زیر، رفتن به سینما هیچ ارتباطی به ریختن و پاش خانه ندارد.

پیامدهای منطقی توسط معلم یا افراد بزرگ‌سال طراحی می‌شود و پس از در میان گذاشتن با دانش‌آموز به مرحله اجرا درمی‌آید

شروع به انتقام‌جویی می‌کند و در صورت ناموفق بودن چنین رفتاری، دانش‌آموز در نهایت، ابراز ناتوانی خواهد کرد. (درایکورس، گرونوالد و پیر، ۱۹۹۸، ترجمه علیزاده و روحی، ۱۳۸۸)

معلمان معمولاً در واکنش به بدرفتاری کودک از روش‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. در بعضی اوقات این روش‌ها اگر چه منجر به توقف کوتاه‌مدت بدرفتاری می‌شود اما کودک در موقعیت‌های دیگر دوباره به بدرفتاری خود در اشکال مختلف ادامه می‌دهد؛ در حالی که یکی از روش‌های سودمند، درک علل بدرفتاری کودک و واکنش متناسب با نوع بدرفتاری به آن است. در واقع زمانی که کودک شروع به بدرفتاری می‌کند استفاده بزرگ‌سالان از پیامدهای طبیعی و منطقی رفتار او شیوه‌ای مناسب برای واکنش دادن به وی است. برای مثال اگر کودکی بدود و زمین بخورد، زانویش کبود می‌شود، اگر بند کفش‌هایش را نبندد، ممکن است او را زمین بزنند و... این پیامدها توسط کسی به او تحمیل نشده بلکه خود به خود اتفاق افتاده است. لذا کودک با تجربه این پیامدها، حس خودانضباطی، مسئولیت‌پذیری و انگیزه درونی را در خود افزایش می‌دهد (درایکورس، گرونوالد و پیر، ۱۹۹۸، ترجمه علیزاده و روحی، ۱۳۸۸).

اما پیامدهای منطقی باید به وضوح با بدرفتاری ارتباط داشته باشد و نیز به برنامه‌ریزی فعالانه و کاربرد آگاهانه نیاز دارند. به‌عنوان مثال، پیامد منطقی رفتار دانش‌آموزی که در کلاس مزاحم سایرین می‌شود شاید این باشد که از گروه کنار گذاشته شود تا زمانی که موافقت کند بدون ایجاد مزاحمت به گروه برگردد. (مامگرن، تزریک و پل^۷، ۲۰۰۵) پیامدهای منطقی توسط بزرگ‌سال تدوین و در صورت امکان از طریق گفت‌وگو با کودک از پیش تنظیم می‌شوند. نباید طوری عمل شود که کودک این پیامدها را به‌عنوان تنبیه تفسیر کند، بنابراین این روش باید با مهارت، احتیاط و درک به‌کار گرفته شود. اگر کودک آن‌ها را منطقی بداند، با تجربه کردن، پیامد رفتارش را خواهد دید و از آن درس خواهد گرفت. (درایکورس، کاسل و فرگوسن، ۲۰۰۴، ترجمه علیزاده و روحی، ۱۳۳۸)

تفاوت پیامدهای منطقی با تنبیه

تنبیه^۸ هیچ ارتباط منطقی‌ای با رفتار خاصی که رخ داده است، ندارد و اغلب به اندازه‌ای دردناک است که دانش‌آموزان بدرفتار چاره‌ای جز تغییر رفتار ندارند. تنبیه باعث ترویج انتقام‌جویی می‌شود و موجب می‌شود که دانش‌آموزان احساس کنند که حق تلافی کردن دارند، چرا که آن‌ها معمولاً ارتباطی میان تنبیه و رفتارهایشان نمی‌بینند اما بین تنبیه و شخص تنبیه‌کننده ارتباط برقرار می‌کنند و استفاده از پیامدهای منطقی کمک می‌کند تا آن‌ها درک کنند رفتار غیرقابل قبول آن‌هاست که موجب نتایج ناخوشایند می‌شود نه استبداد معلمان. (درایکورس و گری، ۱۹۹۰)

زمانی که کودک شروع به
بدرفتاری می‌کند استفاده
بزرگسالان از پیامدهای
طبیعی و منطقی رفتار او
شیوه‌ای مناسب برای واکنش
دادن به وی است

پیامد غیر منطقی	پیامد منطقی	عمل
نرفتن به سینما	جمع‌وجور کردن وسایل یا بازی نکردن با آنها	ریخت‌وپاش خانه

پیامد منطقی را باید با توجه به نوع بدرفتاری کودک و هدف او از بدرفتاری تعیین کرد

باید با کودک درباره پیامدهای طبیعی بحث و گفت‌وگو کرد. در نهایت، او باید این پیامدها را درک کند و بپذیرد

۲. در استفاده از پیامدهای منطقی باید به کودک حق انتخاب داده شود.

مثال: می‌توانی تکلیف مدرسه را وقتی از مدرسه می‌آیی بنویسی یا بعد از شام؟ تصمیم با خودت است.

۳. جایی که برایتان ممکن نیست از پیامدهای منطقی استفاده نکنید؛ مثل موارد زیر:

الف. جایی که مسئله ایمنی و خطر در میان باشد.

ب. وقتی کودک از قدرت یا انتقام استفاده می‌کند یا عدم کفایت نشان می‌دهد.

۴. هدف کودک را درک کنید.

مراحل گام به گام استفاده از پیامدهای منطقی در کلاس درس

۱. نوع هدف بدرفتاری کودک را شناسایی کنید. کودک به دنبال کدام هدف زیر است؟

جلب توجه - قدرت‌طلبی - انتقام‌جویی - ابراز ناتوانی و بی‌کفایتی.

۲. مداخلات خود را بر اساس نوع هدف کودک تنظیم کنید.

۳. زمانی که قانونی شکسته می‌شود یا بدرفتاری رخ می‌دهد از پیامدهای طبیعی و منطقی استفاده کنید.

۴. با تسهیل روابط دانش‌آموزان با همدیگر و با خودتان، ساختی اجتماعی در کلاس ایجاد کنید.

جزئیات کاربرد پیامدهای منطقی

- استفاده از پیامدهای منطقی نیاز به درک کودک و موقعیت دارد. پیامد منطقی را باید با توجه به نوع بدرفتاری کودک و هدف او از بدرفتاری تعیین کرد.

- باید با کودک درباره پیامدهای طبیعی بحث و گفت‌وگو کرد. در نهایت، او باید این پیامدها را درک کند و بپذیرد، در غیر این صورت آن را تنبیه تلقی می‌کند.

- روش پیامدهای منطقی فقط در صورتی که رابطه خوبی بین کودک و معلم وجود داشته باشد مؤثر واقع می‌شود. پیامدها تنها در صورتی که مرتباً به کار گرفته شوند مؤثر خواهند بود. اگر معلم آن‌ها را یکی دو بار به کار گیرد و بعداً از کنار موقعیت‌های مشابه بدون توجه بگذرد، کودک به زودی از این بی‌ثباتی معلم سوءاستفاده خواهد کرد. (درایکورس، گرونولد و پیر، ۱۹۹۸، ترجمه علیزاده و روحی، ۱۳۸۸)

چند مثال برای موقعیت‌های کلاسی و مدرسه

شلوغ کردن در کلاس درس: وقتی که دانش‌آموز به‌طور

مرتب در کلاس بدون اجازه صحبت می‌کند و تمرکز دانش‌آموزان دیگر را به هم می‌زند معمولاً به کودک می‌گوییم یا سکوت را رعایت کند و دانش‌آموز کنار دستی‌اش را اذیت نکند یا باید به ردیف اول کلاس بیاید و کسی در کنار او نمی‌تواند بنشیند.

خراب کردن وسایل مدرسه (به‌عنوان مثال وسایل

ورزشی): در چنین موقعیتی معلم می‌تواند به کودک بگوید که یا از وسایل مدرسه (به‌عنوان مثال توپ) به‌درستی استفاده کند یا به مدت سه روز حق استفاده از آن را ندارد. در صورتی که دانش‌آموز اظهار پشیمانی نمود، به او می‌گویید که این‌بار باید محرومیت را تحمل کند اما بعد از سه روز مجدداً می‌تواند از توپ استفاده کند. در صورتی که دانش‌آموز مجدداً از وسایل به‌درستی استفاده نکرد، معلم باید مدت محرومیت او را افزایش دهد؛ مثلاً به پنج روز.

در نهایت، توجه به این نکته اهمیت دارد که برای کودکانی که در رفتار خود از هدف جلب توجه استفاده می‌کنند رویکرد پیامدهای منطقی، روش اصلاحی مؤثری است. برای هدف‌های قدرت‌طلبی و انتقام‌جویی تنها باید از پیامدهای طبیعی استفاده کرد و برای هدف چهارم یعنی ابراز ناتوانی هیچ‌یک از آن‌ها نباید مورد استفاده قرار گیرد. معلم در استفاده از پیامدهای منطقی باید به این مسئله توجه داشته باشد که انتخاب نوع پیامد به هدف بدرفتاری کودک و خلاقیت خود معلم بستگی دارد. شیوه‌ای که در یک موقعیت مؤثر است ممکن است در موقعیت دیگری کاربرد چندانی نداشته باشد.

پی‌نوشت‌ها

1. Natural consequences
2. Logical Consequences
3. Attention-getting
4. Power
5. revenge
6. Inadequacy
7. Malmgren & Trezek & Paul
8. Punishment

منابع

۱. درایکورس، رادولف، برنیس، گرونولد و فلوی چایلدر پیر؛ فنون مدیریت کلاس، ترجمه حمید علیزاده و علیرضا روحی. نشر دانژه. چاپ اول، تهران: ۱۳۸۸.
۲. درایکورس، رادولف، پرل، کاسل و آیوا درایکورس فرگوسن، انضباط بدون اشک، ترجمه حمید علیزاده و علیرضا روحی. چاپ اول. نشر رسش. اهواز، بی‌تا. ۱۳۸۸.
3. Dreikurs, R., & Grey, L. (1968). **Logical consequences: A new approach to discipline.** New York: Hawthorn.
4. Johansen, T. M. (2006). The Four Goals of Misbehavior: Clarification of Concepts and Suggestions for Future Research. Readings In The Theory Of Individual Psychology, 231.
5. Malmgren, K. W., Trezek, B. J., & Paul, P. V. (2005). Models of classroom management as applied to the secondary classroom. **The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas**, 79 (1), 36- 39.